

*„Bol, aký mohol, aký musel byť.
Podistým bol taký, ako dejiny sú.“*

Laco Novomeský

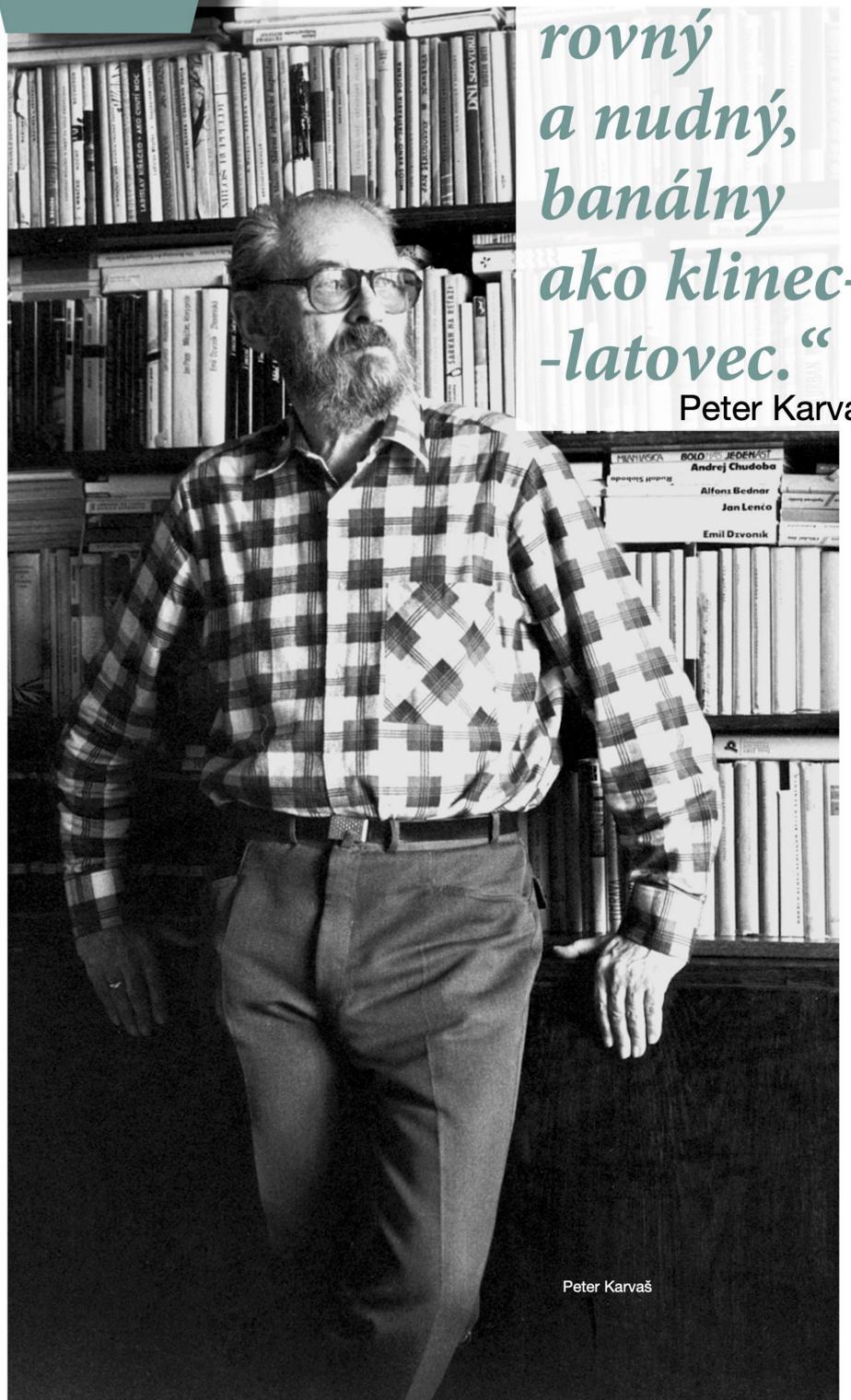
Karvaš Peter

25. 4. 1920 Banská Bystrica – 28. 11. 1999 Bratislava

Peter Karvaš patrí k najznámejším slovenským dramatikom 20. storočia. Bol autorom, ktorý najvýraznejšie a najsústavnejšie profiloval slovenskú povojnovú drámu. Vyrastal v podnetnom intelektuálnom a umeleckom prostredí, otec bol lekár a matka akademická maliarka. Medzi rodinných priateľov patrili významní maliari ako Martin Benka a Janko Alexy. Umelecké prostredie ho podnietilo na štúdium na Českom vysokom učení technickom a na umeleckopriemyselnej škole, kde sa venoval grafike. Jeho štúdium prerušili politické udalosti, keď sa po vzniku slovenského štátu musel vrátiť na Slovensko. Vo vojnových rokoch bol ako Žid perzekvovaný a internovaný v pracovnom tábore. Jeho rodičia boli popravení v roku 1945 v Nemeckej. V roku 1944 začal pracovať v Matici slovenskej v Martine, ktorú v tom čase viedol Jozef Cíger Hronský. Zapájal sa aj do činnosti Slovenského komorného divadla v Martine, Ústredia ochotníckych divadiel. Po vypuknutí Slovenského národného povstania sa angažoval v protifašistickom odboji, pôsobil ako politický komentátor Slobodného slovenského vysielateľa. Po vojne v roku 1947 absolvoval štúdium na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave (dnes Univerzita Komenského). Zaslúžil sa o vznik druhého bratislavského divadla – Novej scény, kde do roku 1949 pôsobil ako dramaturg činohry. Ako dramaturg pracoval aj v ďalších inštitúciách (Československý rozhlas, Slovenské národné divadlo). V rokoch 1949 – 1951 pôsobil ako kultúrny ataše v Bukurešti. Po návrate z Rumunska zastával viaceré funkcie. Bol prednostom divadelného oddelenia Povereníctva školstva, vied a umení, tajomníkom Zväzu slovenských spisovateľov, redaktorom *Kultúrneho života*. V rokoch 1968 – 1974 vyučoval na Vysokej škole múzických umení v Bratislave, kde sa v roku 1968 habilitoval v odbore divadelná veda. Po okupácii Československa a vnútrostraníckych čistkách ho zbavili všetkých verejných funkcií. Po uvedení hry *Absolútny zákaz* musel odísť aj z vysokej školy a až do roku 1980 pracoval vo Výskumnom ústave kultúry v Bratislave. Po novembri 1989 ho rehabilitovali a získal akademický titul profesor.

*„Bez túžob
by bol život
rovný
a nudný,
banálny
ako kliniec-
-latovec.“*

Peter Karvaš

Peter Karvaš

Peter Karvaš s manželkou Evou

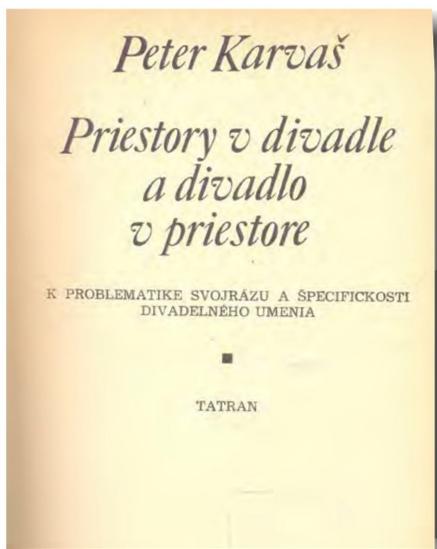
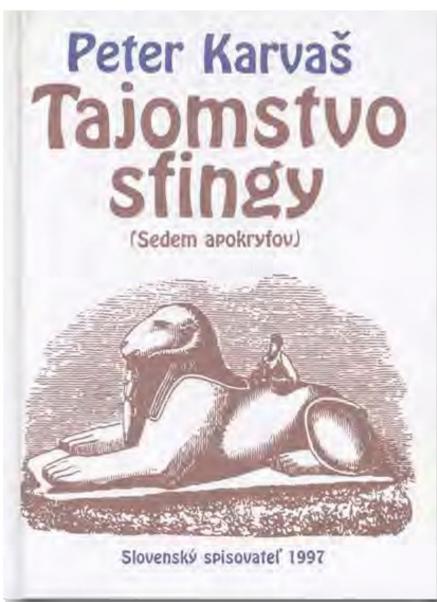
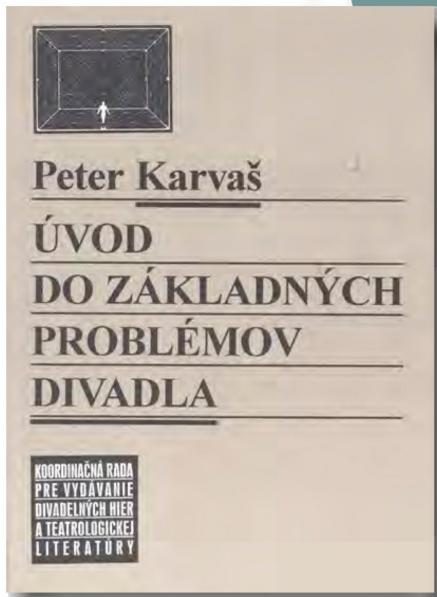
Karvaš

Peter

AKO LITERÁT A TEATROLÓG

„Cogito atque scribo,
ergo sum.“

Peter Karvaš

Pre Petra Karvaša bola literárna tvorba spôsobom existencie. Ako literát bol mnohostranný a jeho literárne práce sa vyznačujú rôznorodosťou z tematickej i žánrovej stránky, písal romány, poviedky, novely, reportáže. Publikovať začal v roku 1937 v periodikách *Tvorba*, *Elán*, *Naše divadlo*, kde sa venoval literárno-dramatickým otázkam. Knižne debutoval súborom reportáží a črt *Most* (1945), zbierkami noviel a poviedok *Niet prístavov* (1946) a *Polohlasom* (1947). Literárne diskusie vyvolal románmi *Toto pokolenie* (1949) a *Pokolenie v útoku* (1952). Bol známy aj ako vynikajúci satirik, je autorom mnohých humoresiek a satirických poviedok. V nich pomocou ironie, humoru, satiry a paródie kritizoval rozličné negatívne javy socialistickej spoločnosti. Jeho humoristicko-satirické krátke prózy vyšli vo viacerých knižných cykloch, napríklad *Čert nespí* (1954), *Čertovo kopýtko* (1957), *Maľovať čerta na stenu* (1970), *Humoresky a iné kratochvíle* (1984), *Nové humoresky a iné kratochvíle* (1986), *Posledné humoresky a iné kratochvíle* (1989), *Zastavený čas* (1990), *Bolo to celkom ináč* (1994) a i.

Samostatnou kapitolou je Karvašova teatrologická a vedecká tvorba. Bol prvým slovenským teatrologom štrukturalistického zamerania. Jeho najvýznamnejšou prácou v prvých povojnových rokoch bola kniha *Úvod do základných problémov divadla* (1. vyd. 1948, 2. vyd. 1994), v ktorej sa venoval otázkam estetiky, sociológie a psychológie divadla, takisto vývinu divadelnej štruktúry. V úvode vyjadril aj svoj pohľad na úlohu divadelného teoretika, ktorý by podľa neho mal odhaliť, overiť, preskúmať základné vzťahy medzi umeleckými zložkami a pochodmi tvoriacimi procesné divadelné diela v celej ich zložitosti. Bol priekopníkom teoretického spracovania problematiky rozhlasovej tvorby. V časopise *Slovenský rozhlas* publikoval state o rozhlasovom umení, ktoré knižne vyšli v roku 1948 pod názvom *Kapitolky o rozhlase* ako prvá slovenská teoretická práca svojho druhu. Súčasnému slovenskému divadlu sa venoval v dielach *K základným otázkam súčasného slovenského divadla* (1948), *Zamyslenie nad dramaturgiou* (1956). V obsiahlej knihe *Priestory v divadle a divadlo v priestore* (napísaná v rokoch 1969 – 1975, vydaná 1984) sa vrátil k pôvodným teatrologickým východiskám a analyzoval jednotlivé zložky divadla a divadelného procesu ako procesu komunikácie. Vzťah medzi divadelným dielom a spoločnosťou rozoberal v ďalších dielach *K problematike estetickéj kategórie komického* (1980), *Reštruktúracia umeleckých potrieb a premeny dramatických umení* (1982), *Umenie drámy a fenomén televízie* (1985), *Rozhlasové umenie v epoche televízie* (1992).

Aj napriek dlhoročnému nútenému odmlčaniu patrí Peter Karvaš k najvýznamnejším povojnovým dramatikom (je autorom viac než dvadsiatich piatich dramatických textov) a výrazným spôsobom sa podieľal na formovaní modernej slovenskej drámy. Bol autorom, ktorý intenzívne žil s divadlom a pre divadlo. A vďaka svojej teatrologickej práci a dramatickému dielu zostáva v dejinách slovenského divadla výnimočné postavenie. Chronologicky členená výstava ponúka prierez Karvašovej dramatickej tvorby uvedenej na javiskách slovenských profesionálnych divadiel.

DIVADELNÝ ÚSTAV
BRATISLAVA
THE THEATRE INSTITUTE

© Výstavu pripravil Divadelný ústav v spolupráci s Divadlom Jozefa Gregora Tajovského vo Zvolene, 2020

Autorka výstavy: Martina Daubravová

Grafické riešenie: © Nora Nosterská

Jazyková redaktorka: Mária Kvaššayová

Produkcija: Zuzana Poliščák Šnircová

Autori použitých fotografií: Jozef Vavro, Aurélia Jansočáková, Gejza Podhorský,

Karol Miklóši, Mária Litavská, Anton Horník, Tibor Huszár, Ondrej Béreš, Jaroslav Barák,

Igor Teluch, Jana Nemčoková, Pavel Danko, Jozef Červený

Materiál použitý na výstave je z Archívu a Múzea Divadelného ústavu

a Archívu Slovenského národného divadla.

Divadelný ústav je štátnou príspevkovou organizáciou zriadenou Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky.

DIVADELNÝ ÚSTAV
BRATISLAVA
THE THEATRE INSTITUTE

MINISTERSTVO
KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

NESTOR SLOVENSKEJ DRÁMY

Karvaš

Peter

Peter Solan, Ivan Mistrik, Peter Karvaš – natáčanie filmu *Sedem svedkov*

Antonín Novotný, prezident, na predstavení Karvašovej *Polnočnej omše*

Peter Karvaš, Mikuláš Huba

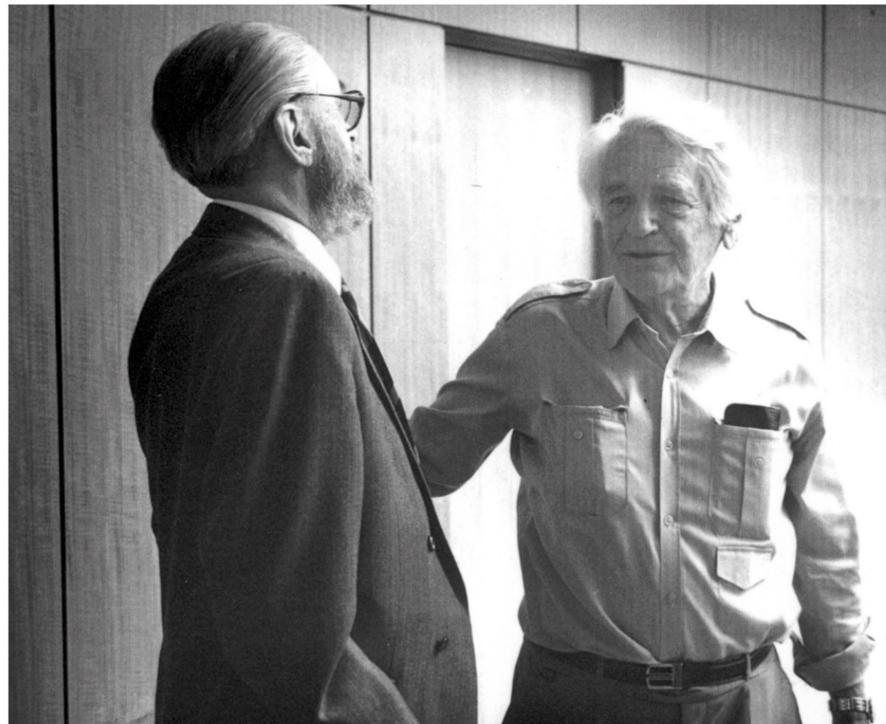
Peter Karvaš patril k našim najproduktívnejším a najhranejším autorom v slovenských profesionálnych aj ochotníckych divadlách. Ako dvadsaťročný sa uviedol rozhlasovou hrou *Strýko z Ameriky* (1941). V tom istom roku uviedli aj ďalšie jeho rozhlasové hry ako *Križovatka*, *Pozor, zlý duch!*, *Dvaja autori píšú skeč* a i. V nasledujúcich dvoch rokoch boli odvysielané hry *Slečna autorka*, *Kačica*, *Čarovný hlas*, *Galiba pred mikrofónom*, *Hanibal pred bránami čiže trampoty reportéra Konvalinku* a *Spolok piatich „P“*.

Divadelne debutoval hrou *Maják*, ktorú v roku 1943 uviedol ochotnícky súbor Mestského divadelného združenia v Banskej Bystrici (v réžii Ctibora Kováča). Na profesionálnej scéne debutoval drámou *Meteor*, uvedenou v roku 1945 v Slovenskom národnom divadle. Práve v Slovenskom národnom divadle mala premiéru väčšina jeho hier a stal sa najhranejším slovenským dramatikom na jeho javiskách. Po *Meteore* nasledovali drámy *Spolok piatich „P“* (z rozhlasovej hry prepracovaná v roku 1946), *Hra o básnikovi* (1946), *Návrat do života* (1946) a *Bašta* (1948). V päťdesiatych rokoch sa v drámach *Ludia z našej ulice* (1950) a *Srdce plné radosti* (1953), *Zmrtychvstanie deduška Kolomana* (1960) nevyhol princípom socialistického realizmu a dobovému dogmatizmu a schematizmu. Istým posunom od socialistického realizmu bola už veselohra *Pacient stotrinásť* (1955) a komédia z anglického prostredia *Diplomati* (1958). Neskôr, na prelome päťdesiatych a šesťdesiatych rokov, sa ďalej vyrovnával s úskalím schematizmu, s totalitnými mechanizmami a ich demaskovaním. V hrách *Polnočná omša* (1958) a *Antigona a tí druhí* (1962) sa tematicky vracia do obdobia druhej svetovej vojny a Slovenského národného povstania, kde stavia hrdinov do hraničnej situácie a musia sa rozhodnúť, či budú rešpektovať základné mravné princípy. Tému zločinov v päťdesiatych rokoch spracoval v publicistickej dráme *Jazva* (1963).

Na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov vznikli tri Karvašove kľúčové drámy inšpirované modernou európskou drámou a princípmi absurdnej dramatiky: *Veľká parochňa* (1965), *Experiment Damokles* (1967) a *Absolútny zákaz čiže Balada o poslušnosti* (1969). Otvorený kritický postoj a popretie ideových zásad komunizmu v hrách spôsobili, že bol na začiatku éry normalizácie opätovne politicky perzekvovaný a na mnoho rokov sa musel odmlčať. Na slovenské javiská sa vrátil inscenáciou *Súkromná oslava* (Poetický súbor Novej scény, Bratislava, 1986). Nasledovala *Nultá hodina* (1972, knižne 1987, inscenovaná 1988), opätovne inšpirovaná tematikou druhej svetovej vojny. Medzi inscenačne najúspešnejšie sa zaradili komédie z anglického prostredia *Vlastenci z mesta Yo čiže Kráľovstvo za vraha* (1988) a *Zadný vchod čiže Rozkoše v utorok po polnoci* (1989).

Dramaturgicky, režijne a scenáristicky spolupracoval s televíziou, ktorá uviedla viaceré jeho hry a filmy (*Meteor*, *Prípady Barnabáš Kos*, *Bašta*, *Sedem svedkov*, *Pán si neželal nič*). Veľký ohlas získalo filmové spracovanie drámy *Polnočná omša* (1962). Mnohé Karvašove drámy, ako napríklad *Ludia z našej ulice*, *Polnočná omša*, *Antigona a tí druhí*, *Veľká parochňa* a i. sa presadili aj v divadlách v zahraničí (Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko, Poľsko, Taliansko, Rusko, Estónsko, Kuba, Argentína). Do viacerých jazykov boli preložené aj jeho humoristické prózy.

Peter Karvaš, Ladislav Mňačko

Meteor

Meteor, Slovenské národné divadlo, Bratislava
Premiéra 1. 12. 1945
Réžia Ivan Lichard
Scéna

Meteor, Slovenské národné divadlo, Bratislava
Premiéra 1. 12. 1945
Réžia Ivan Lichard
Záber z predstavenia

Peter Karvaš ako dvadsaťpäťročný debutoval na profesionálnej divadelnej scéne hrou *Meteor*, v ktorej sa zaoberal témou hrdinstva a zodpovednosti. Inšpiráciu čerpal z čapkovského utopizmu. Neskôr v súvislosti so spoločensko-politickým vývojom v prvej polovici päťdesiatych rokov hru prepracoval, text posunul do konkrétnejšej realistickej podoby a situoval ju do predvojnového Nemecka.

Karvaš

Peter

Meteor, Armádne divadlo Slovenského národného povstania, Martin
Premiéra 23. 3. 1958
Réžia Dezider Janda
Eliška Nosálová, Bohuš Králik

Meteor, Armádne divadlo Slovenského národného povstania, Martin
Premiéra 23. 3. 1958
Réžia Dezider Janda
Záber z predstavenia

Meteor, Krajové divadlo Spišská Nová Ves
Premiéra 28. 6. 1958
Réžia Milan Bobula
Milan Drotár, Brigita Bobulová

Meteor, Krajové divadlo Spišská Nová Ves
Premiéra 28. 6. 1958
Réžia Milan Bobula
Ján Vagač, Milan Drotár, Brigita Bobulová, Ján Mišura

Meteor, Krajové divadlo Spišská Nová Ves
Premiéra 28. 6. 1958
Réžia Milan Bobula
Ján Vagač, Ján Mišura, Brigita Bobulová

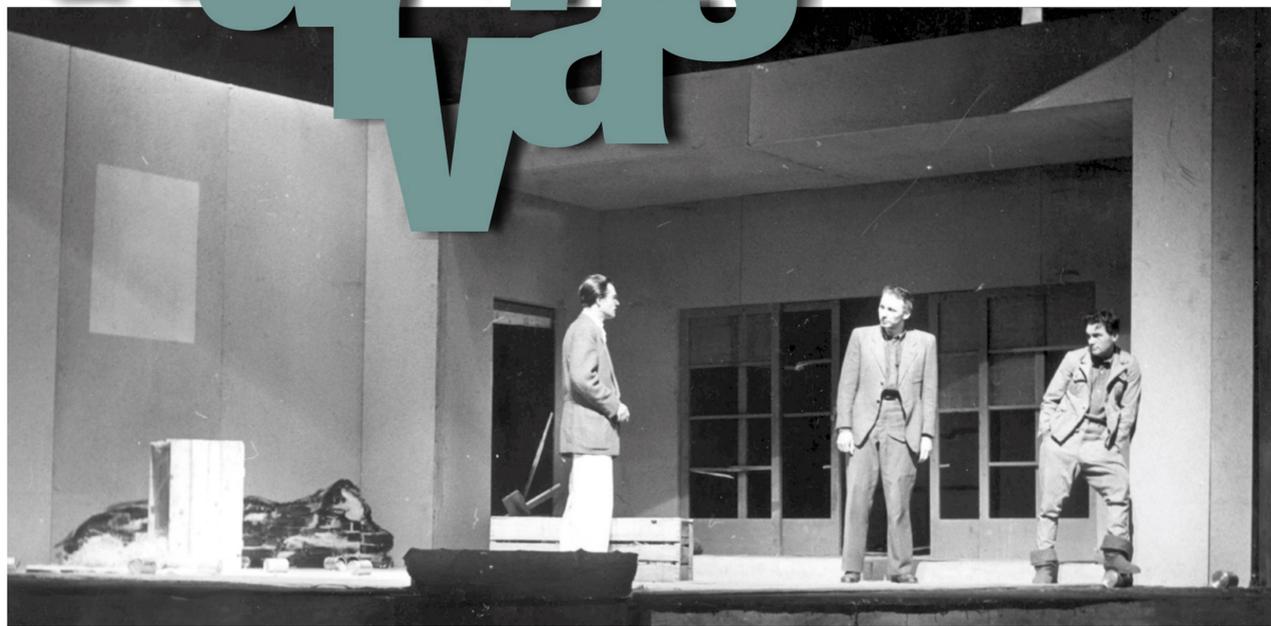
NÁVRAT DO ŽIVOTA

Vojnovej a povstaleckej tematiky sa týkali aj nasledujúce drámy *Návrat do života* a *Bašta*. V hre *Bašta* prostredníctvom troch samostatných obrazov zachytáva povstanie baníkov v 17. storočí, hurbanovsko-štúrovské povstanie v roku 1848 a Slovenské národné povstanie v roku 1944. Hra *Návrat do života* sa zaoberá problematikou koncentračných táborov a ľudí, ktorí ich prežili.

Návrat do života, Nová scéna Národného divadla, Bratislava
Premiéra 7. 4. 1948
Réžia Magda Husáková-Lokvencová
Záber z predstavenia

Karvaš

Návrat do života, Nová scéna Národného divadla, Bratislava
Premiéra 7. 4. 1948
Réžia Magda Husáková-Lokvencová
Záber z predstavenia

BAŠTA

Bašta, Slovenské národné divadlo, Bratislava
Premiéra 11. 9. 1948
Réžia Mikuláš Huba
Záber z predstavenia

Bašta, Slovenské národné divadlo, Bratislava
Premiéra 11. 9. 1948
Réžia Mikuláš Huba
Záber z predstavenia

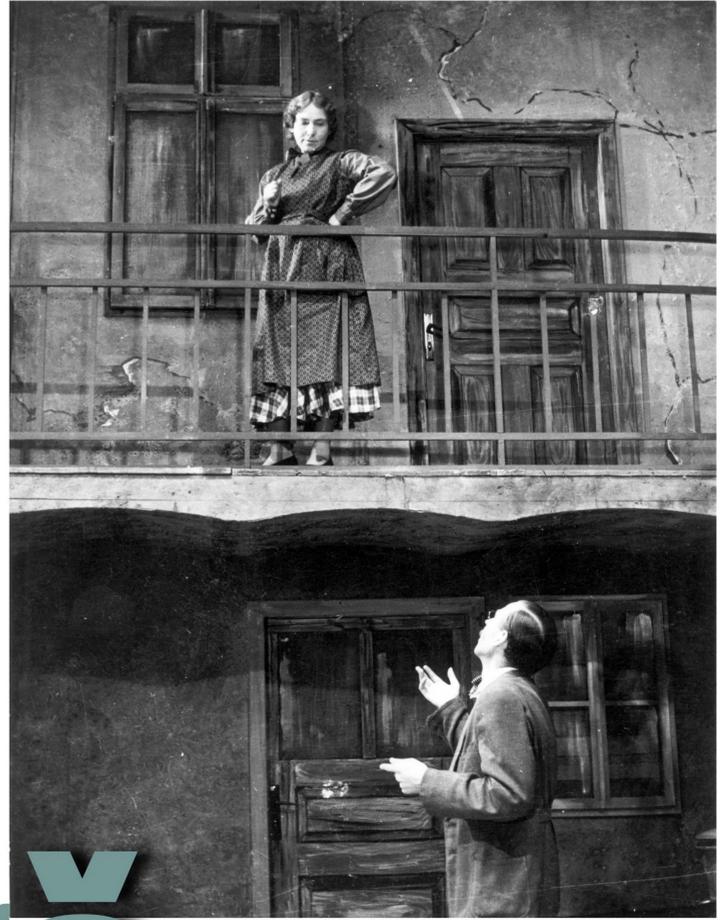
Bašta, Slovenské národné divadlo, Bratislava
Premiéra 11. 9. 1948
Réžia Mikuláš Huba
Záber z predstavenia

ĽUDIA Z NAŠEJ ULICE

Ľudia z našej ulice (pod názvom *Na tom našom dvore*), Slovenské komorné divadlo, Martin
Premiéra 18. 5. 1950
Réžia Ivan Turzo-Nosický
Eliška Daňová, Frída Bachletová, Jozef Kroner

V prvej polovici päťdesiatych rokov sa Peter Karvaš nevyhol uplatňovaniu oficiálnej ideológie. Medzi hry poznačené schematizmom patria *Ľudia z našej ulice* a *Srdce plné radosti*. Hru *Ľudia z našej ulice* Karvaš nazval veselohrou o podiele práce na poľudštení človeka a o výhre kolektívneho ducha. V podobnom duchu bola aj hra *Srdce plné radosti* (knižne pod názvom *Milión ton mieru*, 1952), kde hlavnou témou bolo hľadanie a odhaľovanie nepriateľov vo vnútri komunistickej strany.

Ľudia z našej ulice, Národné divadlo v Košiciach
Premiéra 6. 10. 1951
Réžia Andrej Chmelko
Ol'ga B. Országhová, Ján Bzdúch

Ľudia z našej ulice, Nová scéna Národného divadla, Bratislava
Premiéra 23. 10. 1951
Réžia Drahos Želenský
Alojz Kramár, Ol'ga Sýkorová, Ol'ga Adamčíková, Samuel Adamčík

Karvaš

Peter

Srdce plné radosti, Národné divadlo v Košiciach
Premiéra 21. 11. 1953
Réžia Andrej Chmelko
Záber z predstavenia

SRDCE PLNÉ RADOSTI

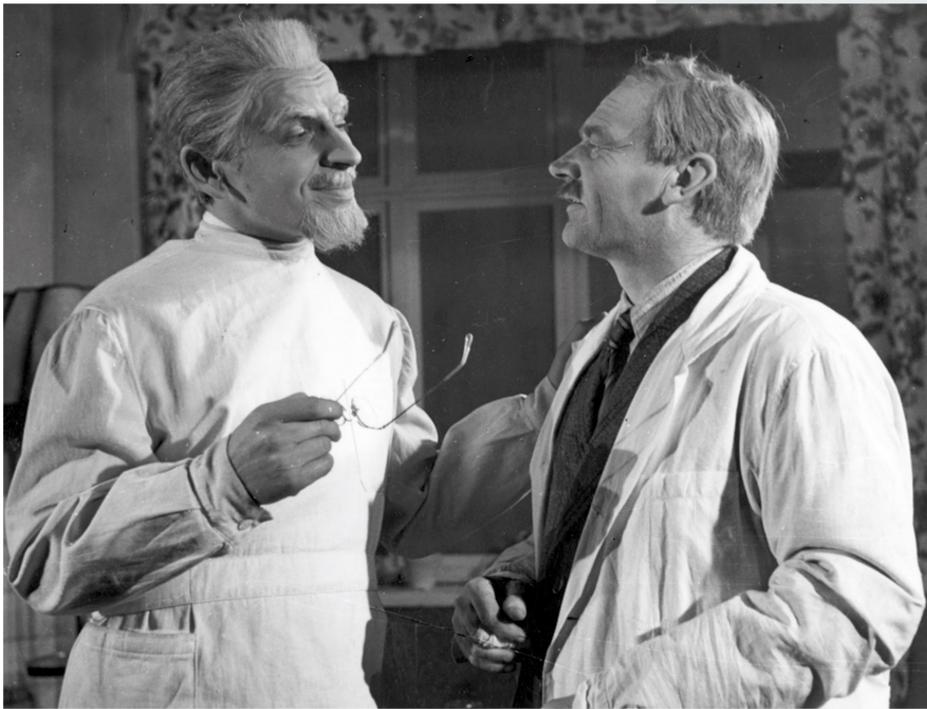
Srdce plné radosti, Armáde divadlo Martin
Premiéra 13. 10. 1955
Réžia Tibor Rakovský
Záber z predstavenia

Srdce plné radosti, Slovenské národné divadlo, Bratislava
Premiéra 30. 1. 1954
Réžia Jozef Budský
Gustáv Valach, Ol'ga Budská

PACIENT STOTRINÁŠŤ

Od princípov socialistického realizmu sa Karvaš začal odkláňať vo veselohre *Pacient stotrinášť*. Hoci sa príbeh týka socialistického pracovného zápalu, prezentácie sily komunistických ideí a niektoré postavy vykazujú schematickosť, hlavná postava už odmieta byť slepým nasledovníkom režimu a podliehať fanatizmu.

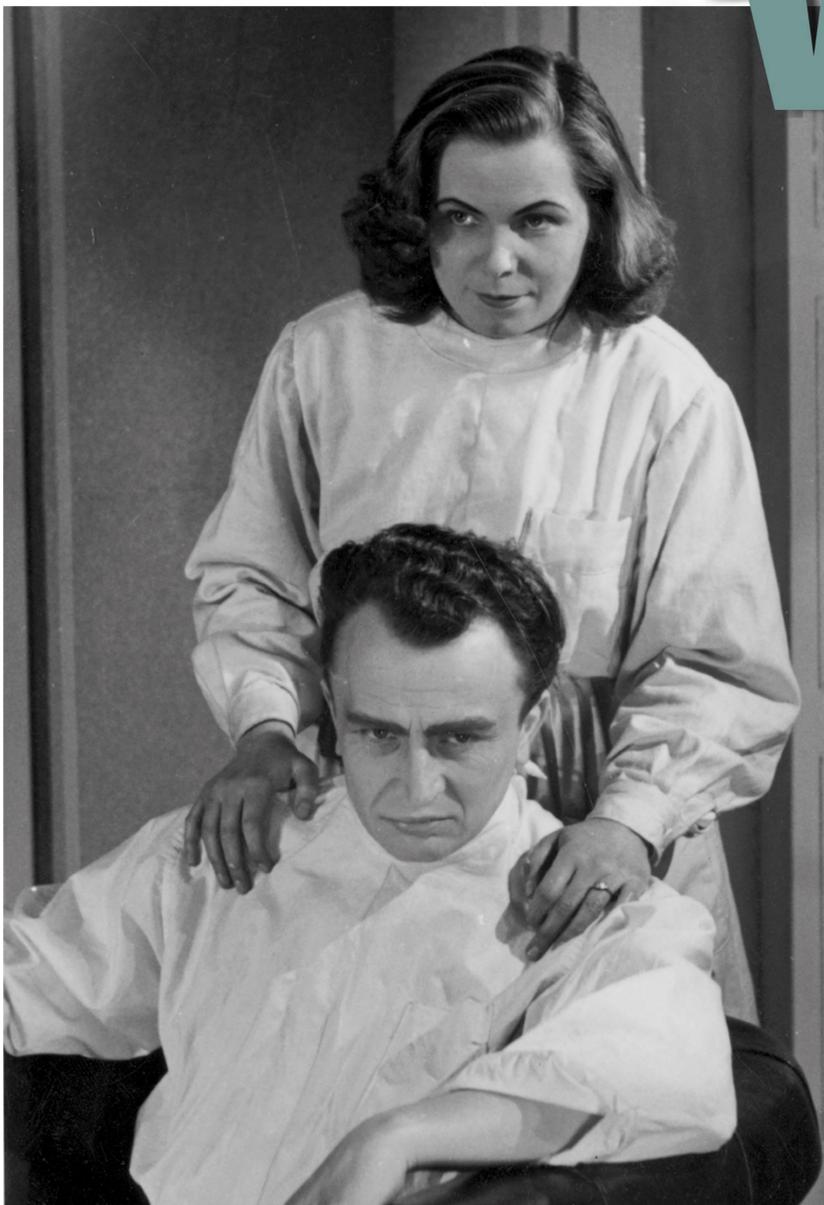

Pacient stotrinášť, Armádne divadlo Martin
Premiéra 13. 10. 1955
Réžia Otto Haas
Ján Hečko, Jozef Kroner

Pacient stotrinášť, Armádne divadlo Martin
Premiéra 13. 10. 1955
Réžia Otto Haas
Terézia Hurbanová, Anton Gymerský, Eva Rysová, Elo Romančík

Karvaš Peter

Pacient stotrinášť, Divadlo Jozefa Gregora Tajovského vo Zvolene
Premiéra 11. 12. 1955
Réžia Miriam Budová
Jolana Mažáriová, Ernest Šmálik

Pacient stotrinášť, Divadlo Jozefa Gregora Tajovského vo Zvolene
Premiéra 11. 12. 1955
Réžia Miriam Budová
Karol Badáni, Jolana Mažáriová, Juraj Sarvaš, Ernest Šmálik

POLNOČNÁ OMŠA

Jedna z najznámejších Karvašových hier, v ktorej sa vracia k udalostiam končiacej druhej svetovej vojny, patrí k dôležitým medzníkom slovenskej drámy. Dobové kritiky považovali *Polnočnú omšu* za výstižný obraz morálky slovenského človeka – malomeštiaka. V hre, ktorá je ovplyvnená filozofiou existencializmu, autor nastoluje otázku ľudskej hodnoty a kriticky vystupuje proti národnému fašizmu, sebecku a závisti.

Karvaš

Peter

Polnočná omša, Armádne divadlo Slovenského národného povstania, Martin
Premiéra 30. 5. 1959
Réžia Ivan Petrovický
Štefan Kvietik

Polnočná omša, Slovenské národné divadlo, Bratislava
Premiéra 7. 5. 1959
Réžia Tibor Rakovský
Beta Poničanová, Ctibor Filčík, Mária Kráľovičová, Jozef Kroner

Polnočná omša, Krajské divadlo Nitra
Premiéra 13. 6. 1959
Réžia Pavol Haspra
Vlado Müller, Dušan Blaškovič

Polnočná omša, Slovenské národné divadlo, Bratislava
Premiéra 25. 10. 2014
Réžia Lukáš Brutovský
Anna Javorková, Emil Horváth, Petra Vajdová, Dano Heriban, Milan Ondřík

Polnočná omša, Slovenské národné divadlo, Bratislava
Premiéra 25. 10. 2014
Réžia Lukáš Brutovský
Milan Ondřík, Dano Heriban, Emil Horváth, Anna Javorková, Petra Vajdová

Polnočná omša, Slovenské národné divadlo, Bratislava
Premiéra 25. 10. 2014
Réžia Lukáš Brutovský
Petra Vajdová, Dano Heriban, Emil Horváth, Milan Ondřík, Richard Stanke